

“Had ik maar...”

Ethisch code in de TA-praktijk

Piet van Haaster

Ethische dilemma's kom je overal tegen, in elk werkveld. Dus ook als coach, counselor of therapeut krijg je ermee te maken. Zo kwam ik laatst op straat een buurvrouw tegen, die mij vertelde over de problemen die zij heeft op haar werk. Ze vroeg me: 'Jij coacht toch mensen, kan ik bij jou geen coachtraject volgen?' Zou jij zonder pardon ingaan op dit verzoek? Ik denk dat enige ethische reflectie hier op zijn plaats is. De TA-gemeenschap kent een eigen ethische code, met basiswaarden en -principes waaraan je je handelen kunt toetsen. Maar hoe pak je dat concreet aan? In dit artikel maak je nader kennis met de EATA- en ITAA-code en een praktische vragenlijst voor toepassing in de praktijk.

Ik hoorde een keer een zpp-er vertellen dat hij een grote opdracht kon krijgen waarmee hij zeker weer

voor een jaar werk had. Hij was al geruime tijd zonder werk, zijn spaargeld was op en hij was aan het nadenken over kleiner wonen. Zijn opdrachtgever stelde dat hij de opdracht kon krijgen als hij 10% van het honorarium op een privérekening van deze opdrachtgever stortte. Nog zo'n voorbeeld: wat te doen? Denk er vast over na terwijl we ons verdiepen in de wereld van de ethische dilemma's.

Wat is ethiek?

Ethiek is de kritische bestudering en reflectie over de bestaande moraal. De bestaande moraal zijn onze wetten, waarden, normen, gewoonten, bewuste en onbewuste regels die we 'gebruikelijk' vinden. Alle mensen hebben waarden. Van veel waarden zijn we ons bewust, maar we hebben ook veel onbewuste waarden. Het is de basis voor ons dagelijks handelen.

Anderson (1990) schreef dat de moraal niet top-down op papier wordt doorgeven, maar door mensen continue wordt ontwikkeld in de uitdagingen die de tijd met zich mee brengt. De moraal van vandaag is niet hetzelfde als de moraal van gisteren of morgen (Graaf, 2011). Door veranderingen in de maatschappij kunnen waarden van vroeger nu niet meer van toepassing zijn. Denk maar eens aan hoe mensen reageerden op het gebruik van de eerste mobiele telefoons op straat: “*Kijk hem eens, moet zeker laten zien dat hij belangrijk is!*”, terwijl mobiel telefoneren nu niet meer weg te denken is.

Waarom een ethische code?

Veel beroepsgroepen hebben hun eigen ethische code. Ook binnen de TA-gemeenschap is zo'n code ontwikkeld: door de European Association for Transactional Analyses (EATA) en de International Transactional Analyses Association (ITAA). Als TA-professional en door lidmaatschap van de NVTA, EATA of ITAA onderschrijf je deze ethische code. Het is een houvast voor de professional

Wie is Piet van Haaster?

*Piet van Haaster MSc, PTSTA in Counseling en internationaal gecertificeerd NLP Mastertrainer. Hij is samen met zijn vrouw, Elly Voorend, directeur en oprichter van Corael Opleidingen in De Bilt. Hij geeft trainingen, opleidingen en individuele begeleiding op het gebied van persoonlijke en professionele ontwikkeling met Transactionele Analyse. Hij werkt vanuit een integratieve benadering en combineert in zijn werk Transactionele Analyse met het Enneagram, NLP en Familieopstellingen. Hij is uitgebreid opgeleid in elk van deze stromingen en ruim tien jaar verbonden geweest aan de spirituele Rihwanschool in Californië. Hij is medeoprichter en zes jaar voorzitter geweest van de vereniging Ethische Krings voor Trainers, Adviseurs, Coaches en Therapeuten (EKTACT). Hij is co-auteur van het boek *Kleine ego's, grote zielen*. Piet van Haaster is bereikbaar bij Corael Opleidingen, Blauwkapelseweg 52 te De Bilt. E-mailadres: piet@corael.nl.*

om te bepalen wat wel of niet acceptabel is. Daarnaast biedt het bescherming aan cliënten: voor hen is het ook helder vanuit welke waarden en basisprincipes de TA-professional werkt.

Doel van de ethische code is de rechten van de mens te garanderen en te voldoen aan nationale wetten. EATA noemt dit de deontologische richtlijnen (richtlijnen voor professionele ethiek). Het doel is ook het verhogen van bewustzijn en ethisch denken van de TA-professional om hem zo een referentiekader te bieden voor het analyseren van situaties met mensen en criteria om ethische afwegingen te kunnen maken.

Ethische reflectie

Het doel van ethische reflectie is bewustzijn ontwikkelen over te maken keuzes. En dat vraagt om een oordeel loze houding. Immers, zo gauw ik een mening heb over wat wel of niet acceptabel is, beïnvloed ik mezelf als vragensteller. Met ethische reflectie bedoelen we dus een oordeelloos onderzoek van de situatie, de gedragskeuzes, het ethische dilemma, de wetten en de gevolgen, om vervolgens te kunnen bepalen wat voor jou de juiste keuze van handelen is (Weisfelt, 2013).

In het voorbeeld in de inleiding van de buurvrouw die mij vraagt of ik haar wil coachen kan ik mij bijvoorbeeld afvragen hoe het voor mij is als ik meer van haar persoonlijke wereld te weten kom. Welk effect heeft dat op ons contact? En wanneer kan dat een probleem zijn? Als ze naast me woont? Twee huizen verderop? Aan het eind van de straat?

Ethische reflectie op basis van de ethische code is een hulpmiddel om je als professional te kunnen verantwoorden. Waarom je de keuzes maakt die je maakt. En het helpt je problemen en klachten te voorkomen.

Nog een voorbeeld. Ik had Thea in coaching. Haar leidinggevende, Ruud, had mij gevraagd haar te coachen. Op een afscheidsreceptie kwam ik toevallig Ruud tegen: ik ken hem van opdrachten die ik in het verleden voor hem heb gedaan. We spraken wat met elkaar. Toen vroeg hij mij en passant: *“Denk jij ook niet dat Thea niet meer te handhaven is op haar huidige plek?”*

Bij nieuwe coachtrajecten is het van belang om

met de leidinggevende en de nieuwe coachee in het eerste contractgesprek af te spreken dat alle informatie over het coachtraject vertrouwelijk is en eigendom blijft van de coachee. Dit biedt bescherming aan de coachee en duidelijkheid aan de leidinggevende. Als dat op deze manier geregeld is, zal Ruud niet meer zo snel deze vraag stellen. En als hij dat toch doet, heb je een antwoord paraat.

Zoals Graaf en Levy (2011) ook schrijven houdt ethische reflectie nooit op. Steeds weer komen er vraagstukken op je pad waarin je keuzes hebt te maken. Met regelmatige reflectie op ethische dilemma's wordt je bewuster van de effecten van je gedragskeuzes en duidelijker in je contractering. En dat draagt ook bij aan je professionele ontwikkeling!

De ethische code van EATA en ITAA

De ITAA en EATA hanteren beide dezelfde ethische code. Er is een klein verschil: de code van de ITAA heeft een klachtenprocedure, die van de EATA niet. Dit heeft te maken met het verschil in organisatievorm: de ITAA is een vereniging met individuele leden en de EATA is een vereniging met landelijke TA-organisaties als leden (waaronder de Nederlandse Vereniging voor Transactionele Analyse (NVTA)). De klachtenprocedure voor EATA-leden is een nationale aangelegenheid en daarom zelf opgesteld door de NVTA. Deze klachtenregeling is onlangs aangepast aan de criteria van het Centrale Register voor Kortdurend Beroeps- onderwijs (CRKBO). Je vindt hem op de website van NVTA (nvta.nl).

Basiswaarden

In het verleden bestond de ethische code uit een

pakket regels die aangaven wat wel en niet mocht. De huidige ethische code geeft meer een overweging van basiswaarden en basisprincipes waardoor TA-professionals zich kan laten leiden. De code gaat uit van vijf basiswaarden die zijn afgeleid van de universele rechten van de mens:

1. waardigheid,
2. zelfbeschikking,
3. gezondheid,
4. veiligheid en
5. wederzijdsheden.

Een beschrijving van deze basiswaarden is te vinden in de EATA Ethische code op nvta.nl.

Ethische basisprincipes

Van elk van de vijf basiswaarden is een ethisch basisprincipe afgeleid. De basisprincipes zijn bedoeld als aanwijzing hoe te handelen, met het doel welzijn, ontwikkeling en groei van mensen te bevorderen. Dit zijn die vijf basisprincipes:

- ① respect
- ② empowerment
- ③ protectie
- ④ verantwoordelijkheid
- ⑤ betrokkenheid in relaties

Een uitgebreidere beschrijving van deze ethische basisprincipes is te vinden in de EATA Ethische code op nvta.nl.

Laten we de ethische basisprincipes eens toepassen op de voorbeelden uit dit artikel:

- Op grond van het basisprincipe *respect* (dit is onder andere: doorverwijzen) verwijs ik mijn naaste buurvrouw door naar een collega.
- Op grond van het basisprincipe *empowerment* volg ik regelmatig nascholing en supervisie.
- Op grond van het basisprincipe *protectie* (dit is onder andere: adequate diensten aanbieden) maak ik in het voorbeeld met Ruud en Thea van te voren afspraken over vertrouwelijkheid.
- Op grond van hetzelfde basisprincipe *protectie* (dit is onder andere: alleen contract als...) maak ik bij een vraag voor coaching van een medewerker van Ruud de afweging of mijn relatie met Ruud effect kan hebben op het coachcontract met zijn medewerker.
- Op grond van het basisprincipe *protectie* (dit is onder andere: diensten leveren in overeenstem-

ming met de wet) neem ik zelf geen opdracht aan waarbij de opdrachtgever 10% van het honorarium op zijn privérekening gestort wil hebben. Een dergelijk contract is voor mij ethisch onaanvaardbaar. Het is te belastend op alle basisprincipes en brengt daarmee het realiseren van het contract in gevaar.

Waar start het ethische probleem?

Een ethisch probleem ontstaat vaak aan het begin van het contact, maar komt veel later in het proces naar voren: Als ik regelmatig contact onderhoud met Ruud en geen afspraak heb gemaakt over vertrouwelijkheid, kan dat in de loop van de tijd de resultaten van het coachproces negatief beïnvloeden. Thea merkt dat ik met Ruud contact heb en kan denken: wat vertelt hij tegen Ruud over mij? Dat beschadigt het vertrouwen dat ze in mij heeft en ik kan niet meer integer werken.

Dit soort situaties kunnen goed worden ondervangen met een helder contract. Veel is te voorkomen door in de contractfase de afweging te maken: welke mogelijke ethische fouten kan ik hier maken? Of de basisprincipes na te lopen om dat voor jezelf te checken.

Ethische problemen zijn echter niet altijd met één basisprincipe te duiden. Soms ook blijkt gedurende het coachproces dat twee basisprincipes in conflict zijn. Stel dat ik de afspraak over vertrouwelijkheid heb gemaakt met mijn cliënt. Vervolgens vertelt deze cliënt bij het afscheid dat hij een groot constant geldbedrag van zijn werkgever in zijn eigen zak heeft gestoken. Wat doe je dan?

Natuurlijk blijven TA-professionals ook allemaal mens en dus maken ook wij fouten. Wat ik mooi vind is wat Mazzetti (2012) hierover schrijft. Hij geeft in zijn artikel aan dat je de aangerichte schade kan herstellen door de consequenties van je handelen te nemen. Dat kan bijvoorbeeld door je excuus aan te bieden én vervolgens de oprechte vraag te stellen of de ander je excuus accepteert. Daarmee geef je ook een voorbeeld aan je cliënt hoe in dit soort situaties te handelen. Door bereid te zijn om te praten over je gemaakte fouten kunnen jijzelf, maar ook anderen ervan leren. En dat is uiterst behulpzaam voor je eigen professionele ontwikkeling.

Ethisch dilemma onderzoeken

Stel nu dat je met een ethisch dilemma te maken krijgt, wat doe je dan? Het ethisch onderzoek, jezelf ethisch bevragen, geeft zicht in het dilemma en je keuzemogelijkheden. Het is vaak handig dat iemand anders je hierop bevrägt, zodat je gestimuleerd wordt aan die ander uit te leggen waarom je een bepaalde keuze hebt gemaakt of wilt gaan maken. Het resultaat van ethisch onderzoek biedt ook de mogelijkheid om verantwoordelijkheid te nemen voor je handelen. Je kunt dan met redenen uitleggen waarom je een bepaalde keuze hebt gemaakt.

Ethisch onderzoek is geen politieonderzoek. Politieonderzoek is gericht op waarheidsvinding, ter-

wijl ethisch onderzoek gericht is op het vinden van jouw afwegingen om een bepaalde keuze te maken. Het ethisch bevragen gebeurt altijd op basis van de ethische code, om te onderzoeken welke wetten, waarden en basisprincipes in het geding zijn bij de te maken keuze. Weisfelt (2013) beschrijft ook het gevaar van vervallen in begeleidersvragen. Het ethisch onderzoek verwordt dan tot een onderzoek naar welke professionele fout je hebt gemaakt als begeleider. Deze vragen hebben dan geen relatie meer met de ethische code maar meer met bijvoorbeeld het coach- of counselingswerk van de inbrenger. Ethisch onderzoek dat wordt uitgevoerd vanuit een ik-ben-oké-jij-bent-oké-positie stimuleert een oordeelloos onderzoek en is doorgaans uitermate leerzaam.

Vragenlijst

Voor onderzoek van een ethisch dilemma of probleem waarbij wetten, waarden of basisprincipes in het geding zijn heeft Weisfelt (Weisfelt 2006) een serie vragen beschreven die ik onderstaand heb bewerkt en toegespitst op de EATA/ITAA Ethische code. Deze vragen bieden structuur in het ethische onderzoek:

- ① Wat is de situatie? Richt je op de context en feiten (geen interpretaties).
- ② Welke opties heb je? Wat is jouw gedragskeuze?
- ③ Hoe beargumenteer je die keuze?
- ④ Welke waarden en principes hebben hier prioriteit?
- ⑤ Welke contextuele factoren zijn van belang?
- ⑥ Wat is het ethische dilemma in deze situatie?
- ⑦ Welke wetten, waarden of basisprincipes zijn in het geding? Welke mogelijke fout maak je hiermee?
- ⑧ Wat zijn de gevolgen van die gedragskeuze?
- ⑨ Hoe ga je om met de gevolgen van deze keuze?
- ⑩ Wat leer je hiervan?

Voorbeeld ethisch onderzoek met de vragenlijst

Onderstaand geef ik een voorbeeld van ethisch onderzoek met deze vragenlijst. Arendsen-Hein (2011) geeft meer voorbeelden van ethische dilemma's uit haar psychotherapiepraktijk, die met deze vragenlijst als oefening kunnen worden onderzocht.

- ① **Wat is de situatie?** Richt je op de context en feiten (geen interpretaties).
Mijn buurvrouw heeft problemen op haar werk en vraagt mij of ik haar wil coachen.
- ② **Welke opties heb je? Wat is jouw gedragskeuze?**
Ik kan haar zelf coachen en ik kan haar doorverwijzen naar een andere coach. Ik heb besloten haar te coachen.
- ③ **Hoe beargumenteer je die keuze?**
De buurvrouw woont in mijn buurt. Ze woont niet direct in mijn straat maar in een zijstraat. Ik kom haar, haar partner en kinderen niet vaak tegen op straat en ik ken niemand in haar directe omgeving.

④ **Welke waarden en principes hebben hier prioriteit?**

Respect: kan ik mijn beste dienst leveren aan iemand die bij mij in de buurt woont?

Protectie: kan ik haar voldoende vertrouwelijkheid bieden?

⑤ **Welke contextuele factoren zijn van belang?**

Van belang is hier de frequentie van (toevallige) ontmoetingen. Ze woont weliswaar niet in mijn straat, maar wel in mijn buurt. Ik kom haar wel elk jaar tegen op de jaarlijkse buurtbarbecue.

⑥ **Wat is het ethische dilemma in deze situatie?**

Ik wil haar graag helpen en ik heb de vaardigheden daarvoor in huis. Aan de andere kant vraag ik me af of ik mijn potentie volledig kan inzetten omdat ik me in zou kunnen houden en haar niet confronteer in de coachgesprekken om onze relatie als buurtgenoot te kunnen behouden.

⑦ **Welke wetten, waarden of basisprincipes zijn in het geding? Welke mogelijke fout maak je hiermee?**

Als ik haar ga begeleiden krijg ik vertrouwelijke informatie over haar persoonlijke leven, misschien ook wel informatie over de relatie met haar partner en kinderen. Om de buurtgenootrelatie te behouden kan ik misschien niet mijn volledige potentie inzetten, waardoor ik het basisprincipe van respect voor haar overschrijd.

⑧ **Wat zijn de gevolgen van die gedragskeuze?**

Ik heb er voor gekozen om haar te begeleiden. Gevolg is dat ik misschien mensen over haar hoor praten. Ik hou dan mijn mond. Op de buurtbarbecue kom ik haar wel tegen, maar ik hou afstand in de relatie met haar en haar man. Ik kan dus niet meer geheel onbevungen in het contact met haar staan.

⑨ **Hoe ga je om met de gevolgen van deze keuze?**

Ik had hier in dit geval geen problemen mee en had dat vooraf met haar besproken.

⑩ **Wat leer je hiervan?**

Ik wil graag onbevungen kunnen blijven in het contact met mijn buurtgenoten, niet beïnvloed worden door vertrouwelijke informatie en wil een gelijkwaardige relatie met mijn buurtgenoten hebben. De begeleiding van deze persoon die in een zijstraat woont is goed verlopen. Ik heb wel besloten om in het vervolg geen men-

sen meer te begeleiden die in mijn straat wonen en/of op onze jaarlijkse buurtbarbecue komen, zodat ik in mijn eigen woonbuurt onbevungen kan blijven in mijn contacten.

Conclusie

Ethische dilemma's komen we in allerlei situaties tegen. Vanuit onze rol van begeleider (coach, counselor, therapeut, trainer, manager, adviseur) kunnen we in situaties terecht komen die vragen om een keuze, die soms lastig te maken is.

De ethische code van ITAA en EATA biedt houvast voor TA-professionals om hun keuzes met redenen te maken.

Problemen ten gevolge van ethische afwegingen ontstaan vaak in het begin van het contact en kunnen in de contractfase voor een belangrijk deel worden voorkomen. Met de gegeven vragenlijst kunnen ethische afwegingen worden onderzocht en getransformeerd in een interessante leerervaring. Het is daarom uiterst leerzaam om regelmatig aandacht te besteden aan ethische reflectie op issues die je in je werk tegen komt. Dit voorkomt situaties waarin je achteraf zegt: 'Had ik maar...'

Geraadpleegde literatuur

Arendsen-Hein, Marijke (2011). Ethische dilemma's uit een psychotherapiepraktijk. *Strook*, december 2011.

EATA ethical code 2007/2011. www.eatanews.org.

Graaf, Anne de & Joost Levy. Business as usual? Ethics in the fast-changing and complex world of organizations. *TAJ*, april 2011.

ITAA code of ethical conduct and ITAA ethics procedures manual 2014. www.itaaworld.org

Mazzetti, Marco. Teaching trainees to make mistakes. *TAJ*, januari 2012.

Weisfelt, Piet. *Handout voor Ethische Kring TACT: Moraal en ethiek, ethisch denken en ethisch bevragen*.

Weisfelt, Piet. *De Liefdesstrijd*. Shaker Media Maastricht, 2013.